

Lech Krzyżanowski

"Konserwacja malarstwa sztalugowego" : międzynarodowa konferencja, Toruń, 19-21 października 1970

Ochrona Zabytków 24/1 (92), 79-82

1971

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

patriotyczne i folklorystyczne znaczenie nowej placówki wygłosił kierownik Wydziału Kultury PWRN w Opolu, mgr Zygmunt Sniadecki. Następnie zaproszeni goście zwiedzili teren skansenu. W obecnej chwili zrekonstruowano 19 obiektów dużej i 5 obiektów małej architektury. Ponadto wyposażone są trzy zagrody z powiatu oleskiego. W zabytkowych spichlerzach czynne są następujące wystawy: „Opolski Park Etnograficzny” — obrazująca rozwój placówki, wystawa — poligon ZZG INCO poświęcona środkom ochrony drewna, oraz wystawa opolskiej „Cepelii”.

Wieczorem w Klubie Związków Twórczych w Opolu odbyła się dyskusja, którą prowadził mgr inż. arch. Florian Jesionowski, prezes SARP Opole. Głos zabrali: prof. dr M. Znamierowska Prüfferowa, prof. dr Mieczysław Gładysz, prof. dr K. Zawistowicz-Adamska, mgr inż. Halina Konopczyna, red. Ryszard Hładko, mgr inż. Jerzy Friemann, red. Zofia Kwiecińska oraz szereg osób z opolskiego środowiska kulturalnego. Tematami poruszonymi w dyskusji były: społeczna potrzeba budowy ogólnopolskiej sieci parków etnograficznych, zadania oświatowe i polityczne parków etnograficznych, rola parków etnograficznych we współczesnym życiu kulturalnym, parki etnograficzne a współczesna sztuka ludowa, konieczność szerszego zakresu badań muzeów etnograficznych i objęcie nimi dziedzin pokrewnych, trudności organizacyjne wynikające z niedoskonałości przepisów, wymiana i współpraca między muzeami.

W trzecim dniu odbyły się dwie wycieczki autokarowe po Opolszczyźnie: — jedna pod hasłem „Najpiękniejsze zabytki budownictwa i architektury” (pow. opolski, oleski, kluczborski), druga — „Polichromie gotyckie” (pow. brzeski).

Stanisław Pilariski

„KONSERWACJA MALARSTWA SZTALUGOWEGO” MIĘDZYNARODOWA KONFERENCJA. TORUŃ, 19—21 PAŹDZIERNIKA 1970

Siódma z kolei konferencja konserwatorska odbyła się w Sali Mieszcząńskiej gościnnego Muzeum Okręgowego w Toruniu. Tym razem Ośrodek Dokumentacji Zabytków zorganizował ją wspólnie z Instytutem Zabytkoznawstwa i Konserwatorstwa Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Konferencja zgromadziła jak zwykle, znaczną liczbę uczestników krajowych (ok. 240 osób). W znacznie większym, niż zazwyczaj, stopniu wzięli w niej udział goście zagraniczni (23 osoby), a wygłaszając referaty i zabierając głos w dyskusji nadali toruńskiej konferencji charakter międzynarodowy.

W konferencji wzięli udział przedstawiciele wszystkich ośrodków konserwatorskich w kraju oraz następujących instytucji zagranicznych: Statens Museum for Kunst w Kopenhadze, Kansalis Museo w Helsinkach, Centraal Museum der Gemeente Utrecht w Utrechcie, Institut für Denkmalpflege w Erfurcie i Halle/Saale (NRD), Kunstmuseum w Düsseldorfie (NRF), Institutet för materialkunskap Kungl. Konsthogskolan w Sztokholmie, Intermuseum Laboratory w Oberlin stan Ohio (USA), Wsiesojuznaja Cienralnaja Nauczno-Issledowatielskaja Laboratorija i Gosudarstwiennaja Cienralnaja Chudożestwiennaja Nauczno-Restawracijonnaja Masterskaja im. akademika I. E. Grabarja w Moskwie.

Komitet naukowo-organizacyjny konferencji pod przewodnictwem prof. Bohdana Marconiego na wniosek Ośrodka Dokumentacji Zabytków zaakceptował nową koncepcję obrad. Wydrukowano mianowicie wszystkie referaty i komunikaty (krajowe i zagraniczne w tłumaczeniu) oraz rozesłano je uczestnikom kilka tygodni przed konferencją, na której autorzy przedstawili jedynie streszczenia.

Cudzoziemcy otrzymali angielskie streszczenia prac polskich i oryginalne teksty referatów zagranicznych. W trakcie obrad towarzyszył im zespół tłumaczy; wystąpienia gości zagranicznych w dyskusji były tłumaczone na bieżąco.

Konferencję otworzyła mgr Maria Charytańska, dyrektor Ośrodka Dokumentacji Zabytków. Przemówienia powitalne wygłosili: mgr Mieczysław Ptaśnik — dyrektor Zarządu Muzeów i Ochrony Zabytków Ministerstwa Kultury i Sztuki, prof. dr Józef Mikulski — prorektor d/s nauki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, doc. Ryszard Krzywka — dziekan Wydziału Sztuk Pięknych UMK i prof. dr Jerzy Remer — dyrektor Muzeum Okręgowego w Toruniu.

Obrady odbyły się w pięciu roboczych sesjach, na których przedstawiono streszczenia referatów i komunikatów. I sesja — przewodniczący doc. dr Wiesław Domaśłowski (dyrektor Instytutu Zabytkoznawstwa i Konserwatorstwa UMK). Referaty: prof. Bohdan Marconi (PP Pracownie Konserwacji Zabytków, Warszawa) — *Zagadnienia estetyczne w konserwacji malarstwa sztalugowego*; dr Heinz Althöfer (Kunstmuseum, Düsseldorf, NRF) — *Zur Restaurierung moderner Kunstobjekte*; doc. dr Władysław Ślesieński (Studium Konserwacji Dzieł Sztuki ASP, Kraków) — *250 lat recept na czyszczenie obrazów*; mgr Rudolf Kozłowski (Państwowe Zbiory Sztuki na Wawelu, Kraków) — *Zagadnienia artystyczno-estetyczne konserwacji wybitnych dzieł malarstwa sztalugowego*; mgr Karol Dąbrowski (Katedra Konserwacji ASP, Warszawa) — *Niektóre konserwatorskie działania przy obrazach sztalugowych*; mgr Aleksandra Bogdanowska (PKZ, Kraków) — *Problemy estetyczne związane z uzupełnieniem warstwy malarskiej przy obiektach tablicowych*; mgr Hanna Markowska (PKZ, Warszawa) — *Problemy estetyczne i technologiczne konserwacji XVI-wiecznej ikony „Znamienije” z Topilca.*

II sesja — przewodniczący doc. dr Władysław Ślesieński. Referaty: Richard D. Buck (Intermuseum Laboratory, Oberlin) — *The Dimensional Stabilization of the Wood Supports of Panel Paintings*, wraz z filmem ilustrującym zabiegi konserwatorskie; prof. Bohdan Marconi — *Metoda konserwacji obrazu „Matka Boska z Dzieciątkiem” (pocz. XVI w.) ze zbiorów Muzeum Narodowego w Warszawie*; mgr Józef Flik (Muzeum Okręgowe w Toruniu) — *Wymiana drewnianego podobrazia obrazu „Salvator Mundi” (1 poł. XV w.) ze zbiorów Muzeum Okręgowego w Toruniu*; magistrowie Kalina i Stanisław Stawiccy (PKZ, Warszawa) — *Tryptyk „Sancta Conversazione” (2 poł. XV w.) z Brzeźca, budowa technologiczna, problemy konserwatorskie i estetyczne*; mgr Maria Szeremeta (PKZ, Kraków) — *Konserwacja poliptyku z Książnic Wielkich (1487—1491)*; mgr Ewa Marxen-Wolska (UMK, Toruń) — *Konserwacja drewnianych podobraz i warstw malarskich czterech obrazów zamoczonych w czasie powodzi we Florencji*; mgr Ewa Marxen-Wolska — *Problemy konserwatorskie i ekspozycyjne występujące przy uszkodzonym powodzią obrazie tablicowym z Volognano (XIV—XV w.)*; mgr Mieczysława Wójcik-Orkiszowa (PKZ, Kraków) — *Problemy konserwatorskie występujące przy obrazie „Opłakiwanie” (ok. 1440 r.) z Muzeum Ziemi Żywieckiej.*

III sesja — przewodniczący doc. Jerzy Wolski (UMK Toruń). Referaty: mgr Józef Nykiel (ASP, Kraków) — *Nowa metoda pobierania próbek przekrojów profilowych zaprawy z warstwą malowidła z obrazów malowanych na podłożu drewnianym i z rzeźb polichromowanych*; mgr Rudolf Kozłowski (Wawel, Kraków) — *O ścisłości i nieschematyczności fotograficznej dokumentacji konserwatorskiej.*

IV sesja — przewodniczący doc. Władysław Zalewski (ASP, Kraków). Referaty: doc. Jerzy Wolski — *Krytyczna ocena zabiegu dublowania obrazów*; mgr Antoni Szoc (PKZ, Wrocław) — *Próby uproszczonej metody dublowania przy zastosowaniu urządzenia do wytwarzania zmniejszonego ciśnienia*; mgr Bożena Soldenhoff (UMK, Toruń) — *Zmiany kolorystyczne występujące w obrazach olejnych przy zastosowaniu dublażu woskowo-żywicznego.*

V sesja — przewodniczący mgr Stanisław Stawicki (wiceprezes Zarządu Głównego Sekcji Konserwacji ZPAP w Warszawie). Referaty: prof. dr Jerzy Ważny (Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego, Warszawa) i mgr Piotr Rudniewski (PKZ, Warszawa) — *Badania odporności spoiw malarskich na działanie mikroorganizmów*; dr Alicja Strzelczyk (UMK, Toruń) — *Podatność składników malowideł na atak drobnoustrojów*; mgr Aldona Romanowiczowa i mgr Maria Wodzińska (Muzeum Narodowe, Warszawa) — *Zagadnienie słownictwa w konserwacji.* Obrady podsumował dr Lech Krzyżanowski (Ośrodek Dokumentacji Zabytków, Warszawa).

W ożywionej dyskusji wzięło udział 55 uczestników. Znaczną uwagę poświęcono zagadnieniom estetycznym, uznając potrzebę stosowania jednolitych kryteriów wartościowania dzieł sztuki, zarówno dużej jak i mniejszej rangi. Podkreślono jednocześnie, że metody estetycznego opracowania obrazu (zarówno w zakresie usuwania werniksów i przemaalowań, jak i stosowania różnorodnych technik punktowania) w ostatecznej mierze zależą od artystycznego wyczucia konserwatora. Jego wrażliwość malarska, znajomość sztuki epok minionych i pietyzm wobec autentyzmu dzieła sztuki mogą zapewnić pozytywny wynik przedsięwziętym zabiegom konserwatorskim. Nie sformułowano przy tym postulatów normatywnych w zawsze żywym i budzącym kontrowersje dylemacie — rekonstruować czy zostawić ubytki w dziele sztuki. Rekonstrukcja bowiem bywa czasami konieczna zarówno w przypadku obrazów kultowych, jak i wybitnych, galeryjnych dzieł sztuki. Wytęzną przy podejmowaniu rozważań i decyzji w tym zakresie powinien być szacunek dla autentyku i odwracalność zastosowanych zabiegów. Zdecydowanie przestrzegano przed fascynacją nowymi materiałami (plexiglas, metal, itp.), które wprowadzone w widoczną warstwę dzieła sztuki mogą zakłócać odbiór autentycznych jego wartości.

Wielokrotnie podkreślana potrzeba podnoszenia kwalifikacji konserwatorów znalazła między innymi wyraz w postulacie wprowadzenia obowiązkowych stażów podyplomowych. Wysłunięto również sugestie, aby dopiero po egzaminie postażowym młodzi konserwatorzy mogli otrzymywać samodzielne prace konserwatorskie. To że postulaty te padły z ust doświadczonych i wybitnych konserwatorów dowodzi, że sprawa dojrzała już do realizacji w praktyce. Otwiera się pole do współpracy uczelni konserwatorskich, Pracowni Konserwacji Zabytków, wiodących pracowni muzealnych i Sekcji Konserwacji ZPAP. Od problemów ilościowych, nie rozwiązanych zresztą jeszcze w Polsce, gdzie nadal silnie odczuwa się potrzebę nowych kadr konserwatorskich, czas także przejść do podnoszenia kwalifikacji konserwatorów. Nie ulega bowiem wątpliwości, że konferencje konserwatorskie i publikacje nie mogą tego problemu rozwiązać.

Dyskutując sprawę zabiegów technicznych podkreślono, że powinny one w możliwie małym stopniu zmieniać strukturę dzieła sztuki; postulat ten wysunęli też referenci. Zwrócono zatem uwagę na ujemne skutki dublowania, które może nie tylko zmienić kolorystykę obrazów (w przypadku stosowania mas żywiczno-woskowych), zagrozić fakturze warstwy malarskiej, lecz i zmienić stopień plastyczności podobrazia (usztywniając je). Dążyć zatem należy przy użyciu wszelkich możliwych środków, aby zachować uszkodzone podobrazie, jest ono bowiem nieodłącznym składnikiem materialnej struktury dzieła sztuki, choć jego rola w estetycznym oddziaływaniu na odbiorcę jest mniejsza, niż warstwy malarskiej. Oczyszczanie i regeneracja osłabionego płóciennego podobrazia powinny zatem w miarę możliwości zastępować dublaż. Usuwanie uszkodzonego podobrazia drewnianego uznano za możliwe jedynie w przypadkach całkowitego, nieodwracalnego i nierokującego nadziei na utrzymanie na nim warstwy malarskiej rozkładu drewna. Przypomniano znane powszechnie, lecz rzadko na ogół wykorzystywane, zalety dublowania na klaster.

Dyskusja wykazała, że istnieje pilna potrzeba poznania metod i środków regeneracji płóciennego podobrazia. Może się to odbyć zarówno poprzez publikację materiałów zagranicznych, jak i przez podjęcie odpowiednich badań w kraju.

H. Althöfer zwrócił uwagę w swym referacie na nie występujący jeszcze na szerszą skalę w kraju problem konserwacji dzieł najnowszych. Poza doświadczeniami środowiska łódzkiego jest to na razie margines obecnej działalności naszych konserwatorów. Niemniej, wobec wyraźnej tendencji rozwijania muzealnych galerii sztuki nowoczesnej i perspektywy utworzenia muzeum sztuki nowoczesnej w Warszawie, już niedługo nowoczesne dzieła sztuki w znacznej liczbie znajdą się w pracowniach konserwatorskich, a to z uwagi na fakt, że techniczne wykonanie determinuje ich krótki żywot. W tych warunkach postulat gromadzenia dokumentacji technicznej zakupionych dzieł sztuki współczesnej staje się nader pilny. Bez niej już za kilkanaście lat możemy być bezradni wobec rozpadu tworzywa zastosowanego bez troski o przyszłość dzieł. Prezentowany na konferencji film R. D. Bucka o konserwacji obrazu w Internuseum Laboratory w Oberlin (Ohio) wzbudził duże zainteresowanie, głównie z racji pokazania nowej techniki usuwania werniksów (skład rozpuszczalników opublikowała H. Jędrzejewska w recenzji książki H. Ruhemanna, *On Cleaning of Paintings*, „Ochrona Zabytków”

XXII (1969) z. 2, s. 166). Zaprezentowany proces zastąpienia parkietu podłożem z drewna balsa, przy jednoczesnym wyrównaniu (strugiem) odwrocia podobrazia, nie spotkał się z aplauzem. Problemy reologii drewna poruszone przez referenta zarówno w przygotowanym na konferencję toruńską komunikacie, jak i referacie z konferencji nowojorskiej (1970 r.), który jako załącznik wydrukowano w materiałach toruńskich, dyskutowane były z referentem poza sesją.

Oczekujących nowinek konserwatorskich mogła konferencja toruńska rozczarować. Nie miarą nowości — jak się wydaje — należy ją oceniać. Przegląd najciekawszych prac konserwatorskich (na ogół nie znanych szerszemu ogółowi), zwrócenie uwagi na szkodliwość niektórych powszechnie stosowanych zabiegów, konfrontacja poglądów i przypomnienie podstawowych założeń konserwatorskich należą do dodatniego jej bilansu. Ukazanie zagrożenia dzieł sztuki przez mikroorganizmy rozszerza naszą znajomość procesu rozpadu dzieł sztuki. Nasuwa się wniosek o konieczności bliższej, niż dotychczas, współpracy z mikrobiologami. Podstawowy dla dokumentacji konserwatorskiej problem prawidłowej dokumentacji fotograficznej, o którym mówiono, nasunie zapewne wiele praktycznych wniosków. Pokaz pracownicy konserwatorskich Instytutu Zabytkoznawstwa i Konserwatorstwa UMK i towarzyszące mu dyskusje miały również poważne znaczenie. Podkreślić też należy niemałą szansę bezpośredniej wymiany poglądów, jaką mieli nasi konserwatorzy w trakcie spotkań z zagranicznymi kolegami. Dla naszych zagranicznych gości przyjazd do Polski był niewątpliwie pobytem udanym i to zarówno z powodu poznania naszych prac i metod konserwatorskich, ale także i jako okazja do bezpośredniego nawiązania kontaktu z specjalistami pracującymi nad podobnymi zagadnieniami. Można mieć nadzieję, że nawiązane w Toruniu kontakty przyczynią się do dalszego postępu w konserwacji malarstwa sztalugowego.

W realizacji wniosków zgłoszonych w trakcie obrad Ośrodek Dokumentacji Zabytków weźmie pod uwagę także postulaty w sprawie modelu przyszłych konferencji. Rozważony będzie w szerszym gronie problem organizowania częstszych spotkań, lecz o węższym zakresie tematycznym, krócej trwających i z udziałem bezpośrednio zainteresowanych specjalistów. Można jednak sądzić, że koncepcja ta nie wpłynie na odstępianie od dotychczas realizowanej formy krajowych, szeroko popularyzowanych także i zagranicą, konferencji.

Szczegółowe sprawozdanie z dyskusji uwzględniające najważniejsze fragmenty wypowiedzi zostanie po wydrukowaniu rozesłane tym, którzy otrzymali już teksty referatów. Całość w formie oprawnego woluminu będzie stanowić XXVII tom Biblioteki Muzealnictwa i Ochrony Zabytków, który otrzymają zainteresowane instytucje.

Lech Krzyżanowski

INFORMACJE UNESCO

Biblioteka Narodowa w Paryżu opublikowała spis ponad 40.000 periodyków wydawanych na świecie. Opracowany przy udziale zaprogramowanej maszyny i wydany techniką fotokompozycji skorowidz podaje tytuły czasopism ułożone w porządku alfabetycznym, nazwy bibliotek, które otrzymują daną publikację oraz rodzaje reprodukcji pomocniczych jakimi te biblioteki dysponują (fotokopie, mikrofilm itp.). (574/575).

Skorowidz czasopism

W roku 1956 Unesco utworzyła ekipę objazdową, która przemierzając kraje Azji, Ameryki Łacińskiej i świata arabskiego — mikrofilmowała szybko niszczejące, cenne dokumenty archiwalne. Od roku 1964 zadanie to wykonywały dwa zespoły. Łącznie zmikrofilmowały one ponad 5 milionów stron. Dla każdego sfotografowa-

Nowy program konserwacji archiwaliów